

Нурсейтова Г.Б.,
Есмурзаева А.Б.

Компанияның тәуекелді басқару жүйесін дамыту

Компания шығын жағдайынан шығу үшін тәуекелден қорғану әдістерін дұрыс қолдану керек. Тәуекелдер кәсіпорын жұмысының әртүрлі жақтарына әсер етеді, бұл әсер әдетте кері сипатта болады. Мақалада компанияның ішкі және сыртқы орта факторларының өзгеріс сипатына қарай неғұрлым тиімді тәуекелді басқарудың заманауи әдістерінің классификациясы ұсынылған. Әрбір тәуекелді төмендету әдісі тәуекел деңгейіне әсер ету дәрежесімен және оны жүзеге асыруға кететін шығындар көлемімен ерекшеленеді. Таңдалған әдістің тиімділігі нарықтағы немесе компаниядағы нақты жағдаймен, сонымен қатар тәуекел түрі мен компанияның қызмет ету аясының артықшылықтарымен анықталады. Мақалада компанияға тәуекелді басқару жүйесін енгізудің оң тараптары мен тәуекелді басқарудың avoidance, transference, mitigation, acceptance, тәуекелдерді минимизациялау әдістерінің ерекшеліктері ашылған.

Түйін сөздер: тәуекелді басқару, тәуекелді басқару жүйесі, avoidance, transference, mitigation, acceptance, тәуекелдерді минимизациялау.

Nurseytova G.B.,
Yesmurzayeva A.B.

The Development of company's risk management system

Among the activities of a company it is needed to effectively use methods to reduce cost risks. Risks affect different aspects of the enterprise, the effects are usually negative. The article suggests a classification of modern techniques of management of risk, which allows more efficient ways of its use, depending on the nature of the environment changes, and management policy. Each of risk mitigation techniques is differentiated by degrees of impact on the level in a particular situation, as well as the necessary costs of their implementation. The efficiency of the chosen method is largely determined by the situation, as well as the type of risk and industry features of the enterprise. In this article we consider the effectiveness of the implementation of risk management and risk mitigation features, develop techniques like: avoidance, transference, mitigation, acceptance, risk minimization.

Key words: risk management system, avoidance, transference, mitigation, acceptance, risk minimization.

Нурсейтова Г.Б.,
Есмурзаева А.Б.

Развитие системы управления рисками компании

В деятельности компании нужно эффективно использовать методы снижения рисков, чтобы избежать больших затрат. Риски влияют на различные аспекты деятельности предприятия. Эффект при этом, как правило, носит негативный характер. В статье предложена классификация современных методов управления рисками, позволяющая обеспечить более эффективное их использование в зависимости от характера изменения окружающей среды и принимаемой руководством политики. Каждый из методов снижения риска отличается степенью воздействия на его уровень в конкретной ситуации, а также необходимыми затратами на их реализацию. Эффективность использования выбранного метода в значительной степени определяется конкретной ситуацией, а также видом риска и отраслевыми особенностями предприятия. В данной статье рассматривается эффективность внедрения системы управления рисками и раскрываются особенности методов снижения рисков, как: avoidance, transference, mitigation, acceptance, минимизация рисков.

Ключевые слова: управление рисками, система управления рисками, avoidance, transference, mitigation, acceptance, минимизация рисков.

КОМПАНИЯНЫҢ ТӘУЕКЕЛДІ БАСҚАРУ ЖҮЙЕСІН ДАМЫТУ

Кіріспе

Тәуекелділік жағдайында шешімдер қабылдау кезінде қолданылатын нақты әдістер мен тәсілдер кәсіпорынның қызмет түріне, қойылған мақсаттарға жету стратегиясына тәуелді болады. Кәсіпорынның шығын жағдайынан шығу үшін ең алдымен тәуекелден қорғану әдістерін дұрыс қолдану керек екендігін ұмытпау тиіс. Тәуекелдер кәсіпорын жұмысының әртүрлі жақтарына әсер етеді, бұл әсер әдетте кері сипатта. Әсіресе, дағдарыстық жағдайдағы кәсіпорын үшін тәуекел факторы өте зиянды. Жағдайды тұрақтандыруға бағытталған жұмыстар тәуекелді басқарудан басталуы керек, яғни кәсіпорын үшін тиімді экономикалық шараларды дамытып, енгізу [1].

Тәжірибелік бөлім

Кәсіпорындағы тәуекел деңгейін төмендету – шығындар көлемі мен ықтималдылығын азайту болып табылады. Компанияның жобалық қызметі тәуекелмен өте тығыз байланысты қызмет түрі. Нарықтық экономика жағдайында өмір сүру үшін кәсіпкер батыл әрі жаңа істер атқаруы тиіс. Ал, бұл өз кезінде тәуекелді одан әрі арттырады. Сондықтан нарықта жақсы нәтижеге жету үшін тәуекелдің деңгейін бағалап, басқара білу қажет. Жапондық менеджерлердің пікірінше «дәлдік – патшалардың сыпайылығы, ал жуықтылық одан арзанырақ түседі».

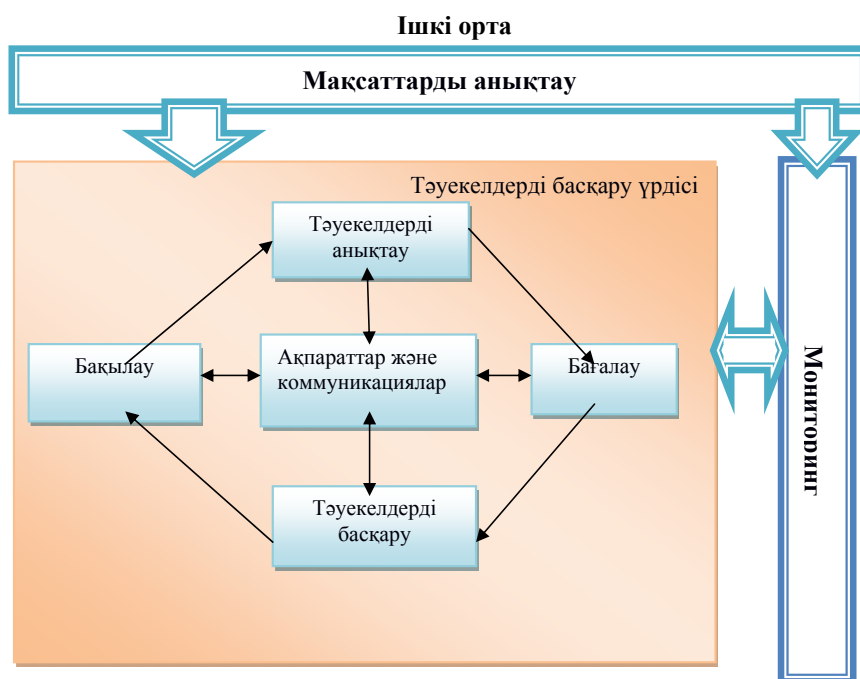
Тәуекелді басқару мақсаты тәуекел жағдайын 100% жою емес, тәуекел жағдайын күтпеген кездейсоқ пайда болатын шығындар деңгейін төмендету болып табылады. Ол үшін алдымен инновациялық жоба тәуекелін жіктеп алуымыз керек. Қазіргі күні бұл мәселені зерттеуші ғалымдар арасында инновациялық жоба тәуекелін оңтайлы жіктеу жүйесі ғана емес, тіпті бұл жіктеме дербес жүйе ретінде әзірленуі керек пе, немесе оған негіз ретінде инновациялық жоба ерекшелігіне байланыссыз жасалған тәуекелдің жалпы, әмбебап жіктемесі алынады ма, осы мәселелерге қатысты ортақ көзқарас жоқ [2].

Нәтиже және талқылау

Тәуекелдерді басқару жүйесін (ары қарай ТБЖ) енгізу мен жетілдіру компанияның стратегиялық және операциялық мақсаттарына қол жеткізуінің қажетті шарты болып табылады әрі жақын келешектегі маңызды міндеттердің бірі.

ТБЖ негізгі мақсаты – қатерлер мен мүмкіндіктерді басқарудың тиімділігін арттыру болып табылады, бұл капиталдандыруды арттыру процесіне ықпал етуі тиіс.

Компанияда тәуекелдерді басқарудың корпоративтік жүйесін енгізу қажетті инфрақұрылым мен мәдениетті белгілеу мен дамытуды көздейді, қызметтің барлық бағыттарына, функцияларына немесе процестеріне тән тәуекелдерді сәйкестендіру, талдау мен бағалау, мониторингілеу, бақылау мен басқарудың логикалық және жүйелі әдістерін қолдануды қамтиды. Тәуекелдерді басқару тұрақты, динамикалық және үздіксіз процесс болып табылады және мына сұлбаға сәйкес компоненттерден тұрады (1-сурет).

Ескерту: [3] әдебиет негізінде автормен жасалған.

1-сурет – Тәуекелдерді басқару процесі

Ішкі орта компанияның тәуекелдерге жалпы көзқарасын және тәуекелдерге оның қызметкерлері қалай қарайтынын және қалай әрекет ететінін айқындайды. Ішкі орта тәуекелдерді басқару жүйесінің барлық басқа компоненттері үшін негіз болып табылады және тәуекел-менеджменті философиясын тәуекелдерге аударды, басқару органдары тарапынан бақылауды, қызметкерлердің этикалық құндылықтарын, құзыреті мен жауапкершілігін, Қордың құрылымын, оның адами, қаржылық және басқа ресурстарымен айқындалатын мүмкіндіктерін қамтиды.

Компанияның сыртқы ортамен (бизнес құрылымдармен, әлеуметтік, реттеуші, басқа да

мемлекеттік және қаржылық органдармен) өзара қарым-қатынастары ішкі ортада өзінің көрінісін табады және оны құруға әсер етеді. Ішкі орта өзінің құрылымы бойынша күрделі болып табылады және өзара байланысқан түрлі салаларды қамтиды және жүйелік тәуекелдердің туындауы үшін жағдай жасайды [3].

Оқулықтарда тәуекелдерді жіктеудің көптеген жолдары бар. Зор қызығушылық туғызатын сапалық және сандық бағалау әдістерімен өлшеуге болатын кәсіпорынның шаруашылық қызметімен байланысты тәуекелдер ерекше маңызға ие.

Тәжірибе жүзінде тәуекелге әсер етудің келесідей әдістері бар:

Тәуекелден қашу (Avoidance) – тәуекел немесе жоба мақсаты мен нәтижелеріне әсерді жою мақсатында жоба жоспарын өзгерту.

Тәуекелдерді беру (Transference) – тәуекел салдарларын үшінші жаққа аудару. Тәуекелді аудару оны жоймайды, тек тәуекелді басқаруды үшінші жаққа береді. Әдетте тәуекелдерді ау-

дарғаны үшін сақтандыру сыйақысы ұсталынып алынады. Мысалы, негізгі қорларды сақтандыру, опциондар сатып алу.

Тәуекелдерді азайту (Mitigation) – тәуекелдің жағымсыз салдарларының орын алу ықтималдылығын азайту, мысалы, шаруашылық қызметті әртараптандыру көмегімен.

1-кесте – Тәуекелдерді басқару әдістері [4]

Тәуекелдерді өтеу әдістері тобы	<ul style="list-style-type: none"> – ұйым қызметінің стратегиялық жоспарлануы; – белсенді маркетинг; – сыртқы органы болжау; – әлеуметтік-экономикалық және құқықтық орта мониторингі; – компания жүйесін құру
Тәуекелдерді бөлу әдістерінің тобы	<ul style="list-style-type: none"> – қызмет түрлерін әртараптандыру; – өткізу және жабдықтауды әртараптандыру; – кредиторлық міндеттемелерді әртараптандыру; – инвестицияларды әртараптандыру; – қатысушылар арасында жауапкершілікті бөлу; – тәуекелдерді уақыт бойынша бөлу
Тәуекелдерді оқшаулау әдістерінің тобы	<ul style="list-style-type: none"> – тәуекелді жобаларды орындайтын арнайы бөлімдер құру
Тәуекелдерден кету әдістерінің тобы	<ul style="list-style-type: none"> – сенімсіз серіктестерден бас тарту; – тәуекелді жобалардан бас тарту; – түрлі тәуекел түрлерін сақтандыру; – кепілдемелер іздестіру

Тәуекелді қабылдау (Acceptance) – мұндай әдіс кезінде тәуекел ескерілмейді, ал жоғалтулар болған жағдайда оны жабуға қорлар қалыптастырылады. Мысалы, венчурлық жобалар [5].

Тәуекелдерді минимизациялау әдістерін жүзеге асыру белгілі бір шығындарға алып келеді, сондықтан әдістердің бірін таңдау кезінде шығындар тиімділігін бағалау қажет. Кері жағдайда тәуекелдерді минимизациялауға кеткен ақталмаған шығындар тәуекел шығындарынан асып кетуі мүмкін.

Тәуекелдерді басқару процесінің стратегиялық жоспарлау процесімен өзара байланысы мыналарды қамтиды (бірақ төменде аталғандармен шектеле алмайды):

- стратегиялық жоспарларды әзірлеу процесі қойылған стратегиялық мақсаттарға қол жеткізуге әсер етуге қабілетті тәуекелдерді анықтау мен талдауды көздейді;

- стратегиялық жоспарларда жоспарланған стратегиялық бастамаларды іске асыруымен байланысты негізгі тәуекелдердің ықтимал қолайсыз әсерін мейлінше азайтуға бағытталған шаралар кешені көзделуі тиіс.

Тәуекелдерді бағалау. Тәуекелдерді сәйкестендіру мен бағалау неғұрлым «әлсіз» тұстарды айқындау үшін базалық бөлу арқылы қазіргі бар тәуекелдер мен олардың мөлшері жөнінде жалпы көрініс беруге бағытталған. Бұл процесс негізгі тәуекелдерді басқарудың қолданылатын әдістері мен рәсімдерін бағалауға мүмкіндік береді.

Тәуекелдерді іске асыру және олардың ықтимал ықпалын бағалау тәуекелдер туралы түсінікті дамытуға мүмкіндік береді, белгілі бір тәуекелді басқару қажеттігі туралы, сондай-ақ оны қысқарту жөнінде неғұрлым қолайлы және экономикалық тиімді стратегиялар туралы шешім қабылдау үшін қажетті ақпараттық база береді [4].

Тәуекелдерді іске асыру және олардың ықтимал ықпалын бағалау тәуекелдер туралы түсінікті дамытуға мүмкіндік береді, белгілі бір тәуекелді басқару қажеттігі туралы, сондай-ақ оны қысқарту жөнінде неғұрлым қолайлы және экономикалық тиімді стратегиялар туралы шешім қабылдау үшін қажетті ақпараттық база береді.

Тәуекелдерді қаржыландыру (көшіру) мынадай құралдарды қамтиды:

– сақтандыру («таза» тәуекелдер үшін – басталуы тек шығындар әкелетін және табыс алуға әкелуі мүмкін емес тәуекелдер);

– хеджирлеу («спекулятивтік» тәуекелдер үшін – іске асуы шығындар да, табыстар да әкелуі мүмкін тәуекелдер);

– келісімшарт бойынша тәуекелді көшіру (тәуекел үшін жауапкершілікті қосымша сыйақы үшін контрагентке көшіру немесе келісімшарттың құнын тиісінше көбейту);

– шартты түрдегі кредиттік желі – белгілі бір оқиғалар басталғанда келісілген шарттармен банктік қаржыландыруға қол жеткізу;

– тәуекелдерді қаржыландырудың басқа да балама әдістері.

Бұл құралдардың басты ерекше белгісі – тәуекел үшін «ақы» болуы, бұл, тиісінше, Қордың шығыстарын азайту мақсатында осы құралды оңтайлы қолдануды талап етеді [6].

Кәсіпорынның тиімді дамуы үшін тәуекелдерді басқарудың барлық қағидасы сақталған. Кәсіпорындағы тәуекелді басқару бойынша

кәсіпорын үшін сыртқы тәуекел – менеджментінің талаптарына сәйкес келуі, мақсатты шаралардың кез келген арнайы бағдарламасын жасаудың мақсаты кәсіпорынның тәуекелділік жағдайларында сәтті қызмет етуді қамтамасыз ету болып табылады. «Самұрқ-Қазына» жылжымайтын мүлік қоры» АҚ тәуекелдерді басқару әдістерін қолдану арқылы өз шығындарын төмендете алады [7].

Қорытынды

Кәсіпорын тәуекелдерді басқару арқылы өзінің нарықтағы орнын жоғарғы дәрежеге жеткізе алады. Жоғары нәтижеге жетуді қамтамасыз ететін шешімнің өзі де, әдетте, нағыз тәуекел шешім болып саналады, сол себептен де батыл тәуекел талабы жоғары нәтижеге жету ниетін көздейді. Тәуекелсіз зор табысқа жету мүмкін емес. Джеймс Бэрктің айтуы бойынша, оның фирмасының бірден-бір қағидасы – «Сіз сәтсіздікке әрқашанда дайын болуға тиіссіз».

Әдебиеттер

- 1 Грашина М.А. Основные управления проектами. – М.; СПб.: Питер, 2006. – 208 с.
- 2 Абдрахманова Г. Риск и неопределенность – комплексный подход к исследованию // Финансы Казахстана. – 2003. – №5.
- 3 Дадашев Д.В. Внедрение корпоративной системы управления проектами строительной компании как основа повышения качества ее функционирования. – М., 2012. – 138 с.
- 4 Купешова С.Т. Инновациялық менеджмент: оқулық. – Алматы: ЖСШ РПБК «Дәуір», 2011. – 256 б.
- 5 Гринева Н.В. Управление рисками в инновационной деятельности / Н.В. Гринева // Вестн. Моск. ун-та. Сер. 6. Экономика. – М., 2008. – №6. – С. 118-129.
- 6 ҚР индустриализациясы картасы // МЖС Мемлекеттік орталығының ресми сайты «kzppp.kz
- 7 Васильев В. Методика управления риском в инновационно-активных компаниях // Проблемы теории и практики управления. – М., 2010. – №7. – С. 37-49.

References

- 1 Grashina M.A. Osnovnye upravlenija projektami. – M.; SPb.: Piter, 2006. – 208 s.
- 2 Abdrahmanova G. Risk i neopredelennost' – kompleksnyj podhod k issledovaniju // Finansy Kazahstana. – 2003. – №5.
- 3 Dadashev D.V. Vnedrenie korporativnoj sistemy upravlenija projektami stroitel'noj kompanii kak osnova povyshenija kachestva ee funkcionirovanija. – M., 2012. – 138 s.
- 4 Kupeshova S.T. Innovacijalyk menedzhment: Okulyk. – Almaty: ZhSSH RPBK «Dauir», 2011. – 256 b.
- 5 Grineva N.V. Upravlenie riskami v innovacionnoj dejatel'nosti / N.V. Grineva // Vestn. Mosk. un-ta. Ser. 6. Jekonomika. – M., 2008. – №6. – S. 118-129.
- 6 QR industrializacijasy kartasy // MZhS Memlekettik ortalygynunң resmi sajty «kzppp.kz
- 7 Vasil'ev V. Metodika upravlenija riskom v innovacionno-aktivnyh kompanijah // Problemy teorii i praktiki upravlenija. – M., 2010. – №7. – S. 37-49.